

УДК 340.115.6 (093)

АКСЫ ОКУЯСЫН ЧАГЫЛДЫРУУДАГЫ МЕЗГИЛДҮҮ БАСЫЛМАЛАРДЫ ИЗИЛДӨӨ
ЖАНА АНАЛИЗДӨӨ

Назарбаева Б.С.
ЖАМУ, Кочкор Ата колледжи
sanirabiyga_shaiyrbekovna@mail.ru

Аннотация.

Саясий тарыхты жазууда Кыргызстандагы мезгилдүү басылмалардын ролу. 2002-жылдагы Аксы окуясын чагылдырууда жарыяланган макалаларды изилдөө жана анализдөөнүн негизинде тарыхый булак катары пайдалануу. Булак таануучулук багытта оппозициялык жана позициялык газеталарды салыштыруу.

Abstract

The function all over mass-medium in a politic history of Kyrgyzstan. Analysis and using articles development to the in Aksy 2002-year. Compare all state and opposition articles in political events.

Аксы окуясын чагылдырган мезгилдүү басылмаларды тарыхый булак катарында ийгиликтүү пайдаланууда биринчиден, бардык газета журналдардагы Аксы окуясына тиешелүү жарыяланган материалдарды таамай, кылдат, тикеден –тике тиешелүүсүн же кайсы бир деңгээлде тиешелүүсүн карап чыгуу зарыл. Андыктан материалдардын баарын же изилденүүчү объектиге тиешелүүсүн, макаланын бөлүмү, корреспонденти, автордун көрсөтүүсүндөгү кабарлардын аталышы жана жанрын жана макаланын бөлүгү(рубрика) боюнча бөлүп алуу керек. Экинчиден, системалап, тематикасын топтоп(группировкалап), фактылардын жалпылыгын ачып көрсөтүү. Башкы багытты жана изилденүүчү же изилденүүгө тиешелүү суроолорду бөлүп алуу менен материалдарды системалоо аркылуу изилденип жаткан аспектини тереңирээк изилдөөгө мүмкүн.

2002-жылдагы Аксы окуясын чагылдырууда Кыргызстандык массалык маалымат каражаттарынын ичинен мамлекеттик жана оппозициялык позициядагы газеталардын ролу чоң. Биринчиден, ал маалымат бурчу булак, экинчиден массалык маалымат каражаттары коомдун аң сезимин калыптандыруу менен бирге базар экономикасынын шартында каражат талап кылынат. Кыргызстандагы мамлекеттик, коомдук жана жеке менчик газеталарды алып караганда, мамлекеттик газета жана журналдар республикалык казынадан каржылангандыктан эл арасына таралуу маселеси актуалдуу болбостон, өлкөдөгү болуп жаткан ар кандай коомдун бардык сферасындагы маалыматтарды жайылтуу негизги максаттарынан болуп саналат. Ошондуктан коомдун аң сезимин калыптандырууда жеке менчик же өкмөттүк эмес газеталар калктын терең катмарынын кызыкчылыгын эске алуу менен материалдарды жарыялагандыктан, негизинен коомдун аң сезимин көп учурда калыптандырууда чечүүчү ролду ойногондуктан Аксы окуясын чагылдыруу боюнча да маалымат жаатында ушундай абал болгон.

Булак таануучулук багытта, эки багыттагы позициялык жана оппозициялык 2000-2010-жж. газеталарды салыштырууда жана анализ жүргүзүүдө жөнөкөй эле газеталардын сандык өсүшүн салыштырып отуруп, оппозициялык маанайдагы газет журналдардын өскөнүн көрүүгө болот. Ал эми ошол эле газеталардын тиражынын динамикасын салыштырууда жеке менчик газеталардын кескин өнүккөнү көрүнүп турат. Алсак, ошол мезгилдеги окуяны байма-бай чагылдырып турган оппозициялык “Агым” газетасынын сандык тиражы 10000, ал эми өкмөттүк “Кыргыз Туусу” газетасынын сандык тиражы

7000ди көрсөттү. Газеталардын региондорго таралышын карап көргөндө, областтардын, райондордун деңгээлинде газеталар базарларда товар катары сатылган, албетте көркөм жасалышы, курч материалдардын жазылышы боюнча базардагы жеке менчик товар катары оппозициялык газеталардын өтүмдүүлүгү арбын. Өтүмдүүлүктү камсыз кылыш үчүн оппозициялык маанайдагы газеталар 3-4-беттерин калкты кызыктыра турган маалыматтарды жарыялап турган. Мында белгилей кетүүчү жагдай, айыл жергесиндеги калктын тургундары дээрлик газета сатып алган эмес, бирок газеталар региондордо окулгандан кийин керектелүүчү товар катарында экинчи колго өтүп турган. Ал эми мамлекеттик газеталар болсо мугалимдерге, мамлекеттик кызматкерлерге жана ар кандай уюмдарга, дээрлик мамлекеттик каттоо аркылуу милдеттендирилип таратылган.

Жогоруда айтылгандарга таянып, тиражы жана сапаты жагынан оппозициялык маанайдагы газеталар мамлекеттик газеталардан айырмаланып аз болсо да маалымат жагынан коомго тийгизген таасири чоң экендигин белгилеп өтүү зарыл.

Газета-журналдардагы материалдарга булактаануучулук анализ жүргүзүүдө ар түрдүү басылмалардагы материалдар, башка бир булактар менен болжолдуу салыштырууга болот. Мында материалдын чындыгын жана жеткиликтүүлүгүн билүү зарыл. Ал үчүн жарыяланган материалдын мүнөзүн билүү керек. Эгерде жарыяланган материал сын пикирге ээ болсо, анын баалуулугу, жеткиликтүүлүгү сын пикирге ээ булак катарында газета жана журнал эсептелет. Эгер материал позитивдүү, оң болсо, жарыяланган материалдын баалуулугун гана эске албастан редакциянын мамилесин да эске алуу тиешелүү. Анткени анын оң таасир этүүсү түздөн-түз терең жана сапатуулугу менен анын илимийлүүлүгүндө. Ошондуктан газетадагы материалдын кандай берилгендигин, анализдөөдө тажырыйбага ээ экендигин, ушул же башка иш чара эффективдүү баалангандыгын, салыштыруу менен жыйынтыктоо.

Аксы окуясын чагылдырууда оппозициялык жана позициялык маанайдагы газеталар 2002-жылдын март, апрель, май айларындагы сандарында окуяга байланышкан макалаларды жана кыскача кабарларды чагылдыруусунун динамикасын жана интенсивностун карап көрөлү:

Газетанын аталышы	МАРТ	АПРЕЛЬ	МАЙ
Эркин Тоо	10	27	11
Кыргыз Туусу	24	36	10
Агым	№17-25сандары64	№26-34сандары94	№35-42 сандары 82
Аалам	17 №8-11	28 №12-16	20 №16-20
ZamanКыргызстан	2	6	4
Дело №	10 №9-11	10 №12-15	7 №16-19
Слова Кыргызстана	9	7	6

Жогорудагы таблица көрсөткөндөй мамлекеттик маалымат каражаттары дээрлик берген эмес. Ошондой эле маалыматты чагылдырууда оппозициялык газеталар ар тараптуу чагылдырса ал эми мамлекеттик газеталар бир тараптуу, көпчүлүк учурда элди ынтымакка чакыруу, оппозициялык газеталардагы макалаларды сындoo¹ жана окуяны жаап жашыруу максатында жарыяланган². Ошону менен эле катар Аксы окуясын саясий курал катары

¹ Айткылачы ата салтта бар беле “Дүжүр чал” деп карыларын жериген. //Кыргыз Туусу №25.

² Мадумаровду “мат” кылган Кочкоров.//Кыргыз Туусу №18, 2002-ж.

колдонууну да көздөгөн макалалар кездешип, анда макала негизинен келечекке карай бурулган³.

Аксы окуясын чагылдыруу канчалык деңгээлде кандай багытта жүргөндүгүн анализдеш үчүн макаланын аталышын талдап бир канча категория-түшүнүктөргө бөлүү менен салыштырууга болот. Анткени газеталардагы кандай гана жарыяланган макала болбосун окурмандарды аталышы менен кызыктырат.

Мамлекеттик газеталардагы жарыяланган макалалар, кыскача кабарлар элди ынтымакка чакыруу, кайрылууларды: “Иштин ак карасын бир ууч саясатчылар эмес, сот гана аныкташ керек”, “ачууга алдырбай ынтымакка келели”, “чоочулоого себеп жок”, “ынтымак ырашкерликти жана сабырдуулукту сактайлы”, “сабырдын түбү сары алтын”, “саясий куйтулук ынтымакка доо кетирет”⁴ ж.б темалары менен окуяны бийликтин максатына ылайыктуу жарыялашкан.

Окуяны чагылдырууда 2002-жылдагы жарыяланган макалалар басымдуулук кылып, кийинки мезгилдерде бул темага болгон көз-караштар улам өзгөрүп турган. Ошондуктан категория-түшүнүктөргө бөлүүдө 2002-жылдын март, апрель, май айларындагы оппозициялык газеталардагы жарыяланган макалаларда:

“А. Бекназаров”-22 макала

“Кербен, Аксы окуясы, атылган ок, төгүлгөн кан”-76 макала

“Ак үй, бийлик, президент жана коом”-52 макала

“Үзөңгү Кууш, чек ара, жер”-27 макала жарыяланган. Мындагы келтирилген категория –түшүнүктөрдөн улам оппозициялык маанайдагы маалыматтар бул окуяны ар кыл тараптан чагылдырылгандыгын көрсөттү. Мындан сырткары куйкум сөздүү ырлар⁵, аскиялар⁶, чет мамлекеттиктердин берген баасын⁷, саясий лидерлердин көз караштарын⁸ билдирген макалалар, кыскача кабарлар да жарыяланып турган.

Ошондуктан аналитикалык материалдын илимий-тарыхыйлуулугун баалоодо жарыяланган маалымат тереңирээк изилдөөнү талап кылат. Мезгилдүү басылмаларда жарыяланган материалга карата коомдун реакциясын, баасын эске алуу да зарыл болуп саналат.

Колдонулган адабияттардын тизмеси.

1. Лаппо-Данилевский Методология истории. М., 2006
2. Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования. М., 2006
3. //Агым 2002-ж. №17-42
4. //Аалам 2002-ж. №8-20
5. //Дело 2002-г. №10,11,12,13,15,16,17,18,19
6. //Слова Кыргызстана 2002г.№29,30,31,32,33,35,36,37,43,52,53
7. //Zaman Кыргызстан №29-март, 5,12,19,26-апрель, 3,17,24-май
8. //Эркин Тоо 2002-ж. №22-40

³Кыргызстан коогалаңдын эпицентри болобу? // Аалам №20, 2002-ж.

⁴Эркин Тоо, Кыргыз Туусу газеталарынын март айындагы сандарында

⁵Тескери учкан жагалмай.//Агым №27, 2002-ж.

⁶Аалам аскиясы: АКШ Аксыны бомбалайт.//Аалам №8, 2002-ж

⁷Сырттан бизге сын көз салышууда.//Агым№41,2002-ж.

⁸Эркебаев менен Султанов кыйкырышып, Аксыга байланыштуу каникул жарыялады.// Агым№32, 2002-ж.